

TÜRKİYE-RUSYA-ABD ÜÇGENİNDE STRATEJİK SİLAH SİSTEMLERİNE DAİR TERCİHLER VE SONUÇLARI

Dr. Can Kasapoğlu | Savunma Analisti, EDAM

Sinan Ülgen | Başkan, EDAM

TÜRKİYE-RUSYA-ABD ÜÇGENİNDE STRATEJİK SİLAH SİSTEMLERİNE DAİR TERCİHLER VE SONUÇLARI

Dr. Can Kasapoğlu | Savunma Analisti, EDAM

Sinan Ülgen | Başkan, EDAM

Yönetici Özeti

► Belirtilmesi gerekmektedir ki, uzun menzil / yüksek irtifa hava ve füze savunma segmentinde iki stratejik silah sisteminin karşılaştırılması, her bir durum ve ülke esasında, coğrafya, envanter, savunma ekonomisi, uluslararası askeri işbirliği portföyü, hava ve füze tehdit algılaması gibi birçok değişkenin ve parametrenin göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Burada önemli olan husus, Türkiye'nin siyasi-askeri koşulları ve tehdit ortamının doğru analiz edilmesidir.

► ABD'nin Patriot hava ve füze savunma sistemi satışına ilişkin teklifi 2009 yılına kıyasla çok daha avantajlı görünmektedir. Sözleşme fiyatının istenilen seviyeye çekilmesi, offset seçeneklerinin Türk savunma sanayiinin önceliklerine hitap edecek şekilde belirlenmesi ve teslimat takviminde mutabık kalınması halinde, Patriot GEM-T ve Patriot PAC-3 MSE versiyonlarından oluşan paket, Türkiye'nin özellikle balistik füze tehdidine yönelik ihtiyaçlarına cevap verir niteliktedir.

► EDAM'ın daha önceki raporlarında belirtildiği üzere, S-400 sistemi, hava savunma alanında Batılı emsallerinden daha üstündür. Ayrıca, sistemin son derece mobil olması, harp sahasında hayatta kalma şansını da artırmaktadır. Öte yandan, balistik füze savunması, karmaşık bir mimariye dayanmaktadır. S-400'ün NATO altyapısı ile entegre edilemeyecek olması, Türkiye özelinde, sistemin balistik füze savunma alanındaki potansiyelini önemli ölçüde kısıtlamaktadır.

► Mevcut emareler, Ankara'nın S-400 ve Patriot alımlarını bir arada gerçekleştirmeyi düşündüğünü ortaya koymaktadır. Ancak bunun ne derece gerçekçi bir beklenti olduğu tartışmalıdır. Ankara'nın S-400 tercihinde bulunmasının, Patriot ve ilave olarak F-35 teslimatlarını tehlikeye atacak bir ABD yaptırım rejimini tetiklemesi olasılığı yüksektir. Nitekim konuya ilişkin Pentagon raporunun basına yansıyan özeti, ABD'nin CAATSA yaptırımlarından sadece F-35 teslimatlarının değil mevcut F-16 envanteri de dahil olmak üzere geniş spektrumda birçok unsurun etkilenebileceğini göstermektedir.

► F-35'in ülkenin genel askeri kapasitesi ve savunma sanayii üzerinde bir kuvvet çarpanı olacağı daha önce detaylarıyla değerlendirilmiştir. Türkiye'nin uzun vadeli ulusal güvenlik çıkarları bakımından, F-35 teslimatının S-400 alımı ile bağlantılı olarak askıya alınmasının doğuracağı olumsuzlukların, S-400 projesinin hava savunma kabiliyeti açısından sağlayacağı getirilerden çok daha kayda değer olduğu düşünülmektedir.

► Kaldı ki eğer incelemeye konu vaka, NATO üyesi olmayan, geniş bir avcı uçağı envanteri bulunmayan ya da avcı uçağı envanteri Sovyet / Rus altyapısı ile uyumlu, belirli alanları potansiyel düşmanlarının hava kuvvetlerine kapatmak isteyen ya da avcı uçaklarını SAM sistemleriyle dengelemek isteyen bir ülke olsa idi, hava savunma önceliklerinin ibreyi S-400'den yana döndüreceği söylenebilirdi.

► Bununla birlikte, NATO üyesi (dolayısıyla hava ve füze savunma mimarisi ve radar / sensör ağıları ittifak ile uyumlu), bölgesinde en güçlü hava-hava muharebe kabiliyetlerinden birine sahip (bu noktada pilot açığı bir handikaptır), sınırlarının hemen ötesinde balistik füze ve kitle imha silahları programları bulunan (bu nedenle 1. Körfez Savaşı'ndan itibaren topraklarında NATO füze savunma misyonu konuşlandırılmasını talep etmiş olan) ve F-35 gibi harp sahasında bilgi üstünlüğü sağlayan bir projenin ortağı olan, savunma sanayii yükselen bir ülke için Patriot paketinin (özellikle offset koşullarında olumlu ilerlemeler olması durumunda) daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

► Ayrıca, Türk – Rus güvenlik ve siyasi ilişkilerini zedeledikten, S-400 alımının farklı opsiyonlara evrilmesi seçeneği göz önünde bulundurulabilir. Bu çerçevede, stratejik silah segmentinde olmayan, alçak-orta irtifa / kısa-orta menzilli, kara birliklerine sınır ötesinde de koruma sağlayabilecek mobil hava savunma sistemleri değerlendirilebilir.

Giriş

2018 Kasım ve Aralık ayları, Türk askeri modernizasyonu ve uluslararası savunma işbirliği açısından kritik gelişmelere sahne olmuştur.

Kasım 2018'de ABD Savunma Bakanlığı Kongre'ye Türkiye'nin S-400 alımı ve F-35 teslimatları ile ilgili ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Raporun kamuya açık, özet versiyonu daha önce birçok değerlendirme tarafından gözden geçirilen bazı hususlara dikkat çekmektedir. Öncelikle, muhtemel S-400 alımının sadece F-35 teslimatlarına ilişkin değil; F-16 savaş uçakları, CH-47F ağır yük helikopterleri ve UH-60 genel maksat helikopterleri dahil olmak üzere, geniş bir alanda etkin olacak CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) yaptırımlarını beraberinde getirebileceği anlaşılmıştır¹. Gerçekleşmesi halinde bu yaptırım senaryosu, özellikle mevcut bölgesel konjonktürde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin muharip kabiliyetleri ve harbe hazırlık seviyesi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir.

16 Aralık 2018'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin 120 adet F-35 savaş uçağı alacağını açıklamıştır². Bilinen 100 adet F-35A dışında, en yetkili ağızdan 120 sayısının telaffuz edilmesi, akıllara Türk Deniz Kuvvetleri'nin envanterine girecek amfibi hücum gemileri için ek 20 F-35B alımı ihtimalini getirmiştir. F-35'lerin teslimatına ilişkin soru işaretlerinin olduğu bir dönemde gelen bu açıklama, Ankara'nın diplomatik olarak bahse konu sorunu çözdüğüne ilişkin beklentileri de canlandırmıştır.

Son olarak, 19 Aralık 2018'de ABD DSCA (Defense Security Cooperation Agency) tarafından Türkiye'ye yönelik Patriot satışına ilişkin bir bildirim gelmiştir³. 2009 yılındaki bildirim⁴ aksine offset opsiyonlarını da açık tutan bu girişim, 15 gün içinde Kongre'den bir itiraz gelmez ise, iki ülkenin kararına

bağlı olarak hayata geçirilebilecektir. Aslına bakılırsa, Pentagon'un Kongre'ye sunduğu raporun özeti, Türkiye'ye bir S-400 alternatifinin önerilmesi gereğinin de altını çizmekte idi.

Bu arada Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov, S-400 alımında bir sorun bulunmadığını, Rus sistemine ilişkin hassas bilgilerin Türkiye tarafından ABD ile paylaşılmayacağına ilişkin de güvenlerinin tam olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır⁵. Böylelikle bu düzeyde bir savunma projesi için hayati olan soru, ilk kez Rus kaynaklarca gündeme getirilmiş ancak olumlu yanıtlanmıştır.

Mevcut emareler, Ankara'nın her iki alımı da yapmak istediğini gösterirken, ABD Kongresi'ndeki dengeler ve Pentagon raporunun ortaya çıkardığı yeni durum, S-400 ve Patriot alımlarının bir arada gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Bu rapor, EDAM'ın önceki çalışmalarını tamamlayacak şekilde, konunun diplomatik ve siyasi-askeri veçhelerini çeşitli ihtimaller ile birlikte değerlendirmek üzere hazırlanmıştır. Bunu yaparken, iki askeri stratejik sorunun soğukkanlılıkla yanıtlanması gerekecektir. Öncelikle, S-400 sisteminin Patriot'a kıyasla bariz üstünlükleri nelerdir ve Türkiye S-400'lerden vazgeçer ise yakın gelecekte edineceği kritik bir yeteneği yitirmiş olur mu? Bağlantılı olarak, Türkiye'nin hava sahası kontrolü, hava üstünlüğü ve caydırıcılığını artırarak sürdürmesi için SAM (karadan-havaya füze / surface-to-air missile) sistemlerinin hava savunmadaki rolü ne olmalıdır? İkincisi, eğer S-400 seçeneğinde ısrar edilir, bu nedenle F-35 teslimatlarında ucu açık bir aksama yaşanır ve hatta Pentagon'un ABD Kongresi'ne ilettiği raporda belirtildiği üzere F-16 envanterine kadar uzanacak geniş kapsamlı yaptırım riskiyle karşı karşıya kalınır ise S-400'leri de içeren kar-zarar dengesi nasıl şekillenecektir?

¹ The US DoD, FY19 NDA Sec 1282 Report, Unclassified – Cleared for Open Publication, November 26, 2018.

² <https://www.haberturk.com/istanbul-haberleri/17167112-erdogan-f-35ler-yapiyor-amerika-onlardan-bize-de-gelecek-120-tane-onlari-bile-belli>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

³ DSCA, <http://www.dsca.mil/major-arms-sales/turkey-patriot-missile-system-and-related-support-and-equipment>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

⁴ DSCA, <http://www.dsca.mil/major-arms-sales/turkey-patriot-advanced-capability-3-guided-missiles>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

⁵ Sputnik, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201812191036703493-kremlinden-patriot-sorusuna-yanit/>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

S-400 ve Patriot Seçeneklerinin Hava Savunma ve Balistik Füze Savunma Öncelikleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Rusya Federasyonu, ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük silah ihracatçısı konumundadır. Silah satış politikalarındaki esneklik ve muharip niteliği yüksek sistemleri Batılı muadillerine göre daha uygun fiyatlarla (ve daha az siyasi kısıtlama ile) satması, Rus savunma sanayiini dünyanın birçok bölgesinde çekici kılmaktadır. 2000 – 2016 yılları arasında uluslararası silah satışlarının yaklaşık %25'i Rusya tarafından gerçekleştirilmiştir. Hava savunma sistemlerinde ise bu oran %41'e çıkmaktadır⁶. S-400 sistemi, Rus savunma sanayiinin uzun menzil / yüksek irtifa segmentindeki en gelişmiş hava savunma çözümüdür.

Hava ve füze savunma mimarisine ilişkin konular ve NATO balistik füze savunma ağına uyumluluk sorunları bir kenara bırakılırsa, S-400'ün bazı açılardan Patriot türevlerine üstünlüklerinin olduğu da belirtilmelidir. Bizzat Batılı kaynaklar dahi, S-400'ün Patriot ailesine göre çok daha mobil, hareketli olduğunun altını çizmektedir⁷. Bahse konu hareketlilik, hava savunma personeli tarafından doğru kullanıldığı takdirde, S-400'ün harp sahasında SEAD (düşman hava savunmasının baskılanması) tehditlerine karşı hayatta kalma şansının yüksek olmasını sağlayabilir – zira kimi çalışmalar iyi bir hava savunma birliğinin S-400'ü yaklaşık 10 dakika içinde yer değiştirmeye hazır hale getirebileceğini belirtmektedir –. Radar sistemlerine ilişkin riskler de göz önünde bulundurularak yer değiştirme doğru yönetilebilirse, söz konusu mobil nitelikler çok açık bir avantaj teşkil edecektir⁸. Ayrıca, öncülü olan Sovyet / Rus SAM sistemlerine kıyasla S-400'lerin elektronik harp tehditlerine karşı daha dayanıklı olduğu bildirilmektedir⁹.

Henüz Rus envanterine girme aşamasında olan 40N6 füzesinin¹⁰, S-400'ün menzilin, elbette uygun topografik koşullarda ve belirli hava platformlarına karşı, 400 kilometreye kadar

çıkarabileceği belirtilmektedir. Bunun dışında, tek sistemde ve aynı lançerde, çeşitli irtifalarda ve menzillerde etkin birden fazla füze kullanabilme esnekliği (örn. 48N6 ve 9M96 türevleri), S-400'e derinlik kazandırmaktadır. Sistemin, 40N6 füzesi bir kenara bırakılırsa, aerodinamik hedefler karşısında 250km, balistik tehditlere karşı ise 60km maksimum menzili olduğu belirtilmektedir¹¹. Açıkçası, belirtilen menziller, özellikle hava savunmada, Patriot ailesinin kapasitesinin üzerindedir. Öte yandan, ABD'nin THAAD sistemi ile kıyaslandığında S-400'ün *exo-atmospheric* (atmosferin üst katmanlarında ve bazı füzeler için atmosfer dışında) önleme yapma yeteneğinin bulunmadığı görülmektedir¹². Özellikle kimyasal ve biyolojik harp başlığı taşıyan balistik füze tehdidine karşı – ki Orta Doğu'da ciddiye alınması gereken bir tehdit grubudur – bu durumun önemli bir eksiklik olduğu mütalaa edilmektedir. Rusya'nın ileride bu eksikliği S-500 sistemi ile kapatmayı amaçladığı görülmektedir. Yine de, Rusya Federasyonu'nun, başkent Moskova dahil birçok stratejik merkezin korunmasında S-400'ü tercih etmesi en ciddi referanstır.

Coğrafi niteliklerinden ve siyasi-askeri hedeflerinden dolayı Türkiye'nin hava savunmasını SAM ağırlıklı bir yapıda kurması ve hava harbine SAM-öncelikli bir askeri anlayışla yaklaşması (örneğin 1973'te Mısır Silahlı Kuvvetleri'nin İsrail Hava Kuvvetleri'ne karşı Sina'da tercih ettiği hareket konsepti) kuvvetli bir ihtimal değildir. Ayrıca Türk Hava Kuvvetleri'nin stratejik kültürel formasyonu da pilot ağırlıklı bir yapıyla temayüz etmiştir. Bununla birlikte, modern savunma planlaması anlayışlarında SAM sistemleri gözardı edilemeyecek değere sahiptir¹³. Savaş uçakları pistlere ve hava trafiğini yönetecek tesislere muhtaç iken, özellikle mobil SAM sistemleri 7/24, çok daha esnek ve caydırıcı çözümler sunabilir. Yine savaş uçakları, yeterli uçuş saatine sahip pilot havuzunu gerekti-

⁶ Richard, Connolly ve Cecillie Sendstad. Russia's Role as an Arms Exporter: The Strategic and Economic Importance of Arms Exports for Russia, Chatham House, 2017, pp.6-7.

⁷ Rus hava ve füze savunma kabiliyetleri ve ilgili stratejik silah sistemleri için, bkz. Keir, Giles. Russian Ballistic Missile Defense: Rhetoric and Reality, US Army SSI, 2015.

⁸ John, Gordon IV ve John Matsumura. The Army's Role in Overcoming Anti-Access and Area Denial Challenges, RAND, 2013, p.15.

⁹ Carlo, Kopp. Almaz-Antey S-400 Triumf, <http://www.airspacepower.net/APA-Grumble-Gargoyle.html>, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018.

¹⁰ TASS, <http://tass.com/defense/1026630>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

¹¹ IHS Markit Jane's, S-400, Kasım 2018.

¹² Keir, Giles. Russian Ballistic Missile Defense: Rhetoric and Reality, US Army SSI, 2015. p.16.

¹³ SAM ve avcı uçağı dengesi için bkz. Michael, Lostumbo. et.al. Air Defense Options for Taiwan: An Assessment of Relative Costs and Operational Benefits, RAND, 2016.

rirken, SAM sistemleri için kuvvet hazırlama süreçleri daha kolaydır. Caydırıcı kabul edilebilecek hava savunma sistemi çözümleri, mevcut 4. ve gelecekteki 5. nesil filolara göre alım ve işletim bakımından daha ucuzdur. Ayrıca savaş uçakları, önleyici müdahaleler ve keşif-gözetleme-istihbarat faaliyetleri dışında, balistik füze tehdidine karşı etkin değildir.

Öte yandan, SAM sistemlerinin fonksiyonları da sınırlıdır. Savaş uçakları siyasi-askeri karar vericilere kriz, tırmanma ve harp durumunda daha fazla sayıda seçenek sunar. Arazinin maskeleyen sağladığı topografyalar SAM sisteminin radar kapasitesini sınırlar ve havadan erken uyarı & kontrol uçaklarına gereksinim duymasını sağlar (S-400'ler için önemli bir enteroperabilite sorunu da bu alanda yaşanacaktır). Savaş uçaklarının, özellikle tanker uçaklarla ve standoff mühimmatla desteklenmesinde sağladığı, düşman hava sahasına derinlikli olarak nüfuz etme ve yer hedeflerine taarruz etme gibi fonksiyonları SAM sistemleriyle icra etmek mümkün değildir¹⁴.

Yukarıda sayılan nedenlerle, Türkiye'nin büyüklüğünü, bölgesel konumunu, içinde bulunduğu coğrafi şartları ve siyasi-askeri hedeflerini göz önünde bulundurduğumuzda, savaş uçaklarının dominant olduğu, gerekli görülen bölgelerde ve koşullarda hava savunmasının SAM sistemleriyle desteklenmesi çözümlerin daha etkili olacağı kıymetlenmektedir. Bu çerçevede bakılır ve tüm politik çekinceler / envanter uyumu da yok farz edilir ise, S-400'ün, teknik niteliklerinden ötürü, Patriot'a kıyasla daha iyi bir hava savunma seçeneği olduğu söylenebilir.

Öte yandan, konu hava savunmadan Orta Doğu'dan kaynaklanan füze tehdidinde geldiğinde durum farklılaşmaktadır. Teknik olarak, balistik füzeler karşısında etkili bir savunma oluşturmak için mobil bir SAM sisteminden çok daha fazlasına gereksinim duyulacaktır. EDAM'ın daha önce birçok raporunda altını çizdiği üzere, balistik füzeyi lançerinden ateşlenirken (boost phase) izleyebilen uydu kabiliyetlerinden uçuş yolu safhasında (mid-course phase) tehdidin takibine ve müdahale yeteneklerine kadar birçok unsurun, S-400 ve Patriot gibi son safhada, yani harp başlığı atmosfere (ya da alt katmanlara) girmiş ve hedefe dalışa geçmişken müdahale imkanı olan sistemler ile birlikte, koordinasyon içinde çalışabilmesi gerekmektedir. Zira her katmanın kendine ait

zorlukları ve fırsat pencereleri vardır. Söz gelimi, orta safha en uzun vakit aralığına sahip olsa da, ortam koşullarındaki radikal değişimler füzenin takibini güçleştirmektedir. Ateşleme ve yükselme safhası, roket motorlarının ortaya çıkardığı birçok ayırıcı izi takip etme imkanı verse de, lançere ya da henüz uçuşunun başlangıcındaki füze müdahale etmek için çok kısıtlı bir aralık vardır. Örneğin, 600km menzilli olan kısa menzilli bir balistik füzenin ilk safhası yaklaşık 90 saniyedir. Patriot ve S-400 gibi son kademedeki sistemler, ancak tehdit hedefe yaklaşırken harp başlığına ya da (harp başlığı ayrılmıyorsa) füze müdahale etmek için kullanılır¹⁵.

Yukarıdaki kısa bilgilendirme çerçevesinde vurgulanması gereken nokta, NATO uyumlu Patriot sistemlerinin alınması halinde, Türkiye'nin balistik füze müdahale imkanının, NATO'nun genel füze savunma mimarisinin yetenekleri ile güçlenmiş olarak vücut bulacağı gerçeğidir. S-400 seçeneğinde ise böyle bir imkan olmayacak, balistik füze tehdidinin Türk füze savunma kapasitesinin uyarı, takip ve izleme yetenekleri ile sınırlı kalacaktır. Türk füze savunma kapasitesinin NATO füze savunma mimarisinin sahip olduğu yeteneklere kavuşturulması ise siyasi, ekonomik ve teknolojik zorluklar nedeniyle öngörülebilir gelecekte mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla daha önceki EDAM analizlerinde de altı çizildiği üzere, S-400 seçeneğinin füze savunma alanında, NATO uyumlu alternatif seçeneklere göre, çok daha düşük bir performansa mahkum olacağı vurgulanmalıdır.

Bunun dışında da Patriot'un S-400'lere kıyasla farklı üstünlükleri bulunmaktadır. Öncelikle Patriot ailesi, on yıllardır harp sahasında elde edilen deneyimler sonucu şekillenmiştir. Orta Doğu'da Suudi Arabistan ve İsrail son yıllarda aktif olarak gerçek harp koşullarında bu sistemi kullanmaktadırlar. Raytheon, Patriot ailesinin ilk muharip görevinden itibaren, insanlı ve insansız hava platformlarından balistik füzelere kadar geniş bir spektrumda 200'den fazla angajman gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Sadece 2015'ten günümüze Patriot sistemleri 100'den fazla balistik füze gerçek harp koşullarında müdahalede bulunmuştur¹⁶. S-400'ün gerçek harp koşullarında sahada konuşlandırılma tecrübesi olsa da, böyle bir muharip geçmişine mevcut değildir. Önerilen paket içinde bulunan PAC-3 MSE (Missile Segment Enhancement) modeli, hit-to-kill teknolojisini kullanması nedeniyle (balistik

¹⁴ Shangs, Wu. "Can Surface-to-Air Missiles Replace Fighters in Southeast Asia?", the Diplomat, Şubat 2017, <https://thediplomat.com/2017/02/can-surface-to-air-missiles-replace-fighters-in-southeast-asia/>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

¹⁵ UNIDIR, Missile Defense Deterrence and Arms Control: Contradictory Aims or Compatible Goals, UNIDIR – Wilton Park, 2002.

¹⁶ Raytheon, <https://www.raytheon.com/capabilities/products/patriot>, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018.

füzeye yakın bir konumda infilak yerine doğrudan müdahale etmesi) kritik bir kabiliyete sahiptir¹⁷. Ayrıca, Patriot PAC-3'e göre daha yüksek irtifada görev yapabilmesi (40km rapor edilmektedir¹⁸; bu yetenek Patriot PAC-3'ün kapasitesinin yaklaşık iki katıdır) balistik füze tehdidi karşısında dikkate değer bir faktördür. Son olarak, önleyici füzelerin manevra yeteneklerindeki, hızlarındaki ve etkili menzillerindeki artış, özellikle balistik füzelerle ilişkin trendler ile birlikte değerlendirildiğinde, ciddi bir avantajdır¹⁹. Zira, günümüz balistik füzeleri de uçuş yollarının tahmin edilmezlikleri ve hedefe dalışlarının karmaşıklığı nedeniyle daha zorlu tehditler arz etmektedir.

Ayrıca, Türkiye'ye önerilen paket, 60 PAC-3 MSE füzesi ile birlikte 80 adet Patriot MIM-104E GEM-T (Guidance Enhanced Missiles) de sunmaktadır²⁰. GEM-T versiyonu Patriot PAC-2 üzerine inşa edilmiş olup, hava soluyan hedeflere karşı daha yüksek bir etkinlik sağlamaktadır. Öte yandan, PAC-2'lere kıyasla balistik füze savunma kabiliyeti, PAC-3 MSE kadar olmasa da, daha güçlüdür²¹.

Özetle, NATO ve mimariye ilişkin tüm faktörler bir kenara bırakılırsa, S-400'ün Patriot ailesine göre hava savunma alanında A2/AD (anti-access / area denial) özellikleri yüksek, caydırıcı, daha etkili bir sistem olduğu görülmektedir. Patriot ise, özellikle NATO'nun füze savunma altyapısında önemli bir yer tutan Türkiye için, özellikle PAC-3 MSE modeli ile, daha etkin balistik füze savunma çözümleri sunmaktadır.

Açıkçası, eğer incelemeye konu vaka, NATO üyesi olmayan, geniş bir avcı uçağı envanteri bulunmayan ya da avcı uçağı envanteri Sovyet / Rus altyapısı ile uyumlu, belirli alanları potansiyel düşmanlarının hava kuvvetlerine kapatmak isteyen ya da avcı uçaklarını SAM sistemleriyle dengelemek isteyen bir ülke olsa idi, hava savunma önceliklerinin ibreyi S-400'den yana döndüreceği söylenebilirdi.

Bununla birlikte, NATO üyesi (dolayısıyla hava ve füze savunma mimarisi ve radar / sensör ağları ittifak ile uyumlu), bölgesinde en güçlü hava-hava muharebe kabiliyetlerinden

birine sahip (bu noktada pilot açığı bir handikaptır), sınırlarının hemen ötesinde balistik füze ve kitle imha silahları programları bulunan (bu nedenle 1. Körfez Savaşı'ndan itibaren topraklarında NATO füze savunma misyonu konuşlandırılmasını talep etmiş olan) ve F-35 gibi harp alanında bilgi üstünlüğü sağlayan bir projenin ortağı olan, savunma sanayii yükselen bir ülke için Patriot paketinin (özellikle offset koşullarında olumlu ilerlemeler olması durumunda) daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Elbette, mükemmel savunma ekonomisi ve uluslararası savunma işbirliği koşullarında bir yandan S-400 ve Patriot sistemlerinin aynı anda tedarik edilmesi, diğer yandan da uzun vadeli vizyonun ilerletilmesi (EUROSAM ile işbirliği ve Hisar, Siper gibi milli sistemler) ideal seçenek olabilecektir. Öte yandan, mevcut konjonktürel koşullarda (özellikle 2014 Kırım müdahalesi ve sonrasında) Rusya, Güney Kore'nin aksine, 'olağan' bir NATO-dışı opsiyon değildir. Türk – Rus stratejik silah sistemleri savunma işbirliğinin jeopolitik sonuçlar doğurmaması, salt askeri alımlar çerçevesiyle sınırlı kalması – ya da böyle algılanması – beklenemez. Savunma işbirliklerinin, özellikle stratejik silah sistemlerinde, siyasi dalgalanmalardan bağımsız olmaması durumu karmaşıklaştırmaktadır.

Rus ve ABD stratejik silah sistemlerini sürdürülebilir biçimde tedarik etme eğilimi son dönemde Körfez ülkelerinde ön plana çıkmaktadır (Suudi Arabistan ve Katar S-400 için diğer adresler olabilir). Ancak, bu ülkelerin savunma ekonomilerinin yapısı ve uluslararası sistemdeki konumlanmaları Türkiye'den çok farklıdır. Özellikle 2000'li yıllardaki savunma sanayii başarıları ve Suriye'nin kuzeyine yönelik sınır ötesi terörle mücadele hareketlerinin hibrit tehditler karşısındaki – milli envanterin büyük rol oynadığı – başarısı, Ankara'yı dünyanın dikkatle izlediği bir askeri aktör haline getirmiştir.

Belirtilmesi gerekmektedir ki, uzun menzil / yüksek irtifa hava ve füze savunma segmentinde iki stratejik silah sisteminin karşılaştırılması, her bir durum ve ülke esasında, coğrafya, envanter, savunma ekonomisi, uluslararası askeri işbirliği

¹⁷ IHS Markit Jane's, Patriot, November 2018.

¹⁸ Defensenews, <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2018/02/19/seoul-to-order-new-pac-3-interceptors-to-counter-north-korea/>, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018.

¹⁹ Lockheed Martin, <https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed-martin/mfc/pc/pac3-mse/mfc-pac-3-mse-pc.pdf>, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018.

²⁰ <http://www.dsca.mil/major-arms-sales/turkey-patriot-missile-system-and-related-support-and-equipment>, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018.

²¹ IHS Markit Jane's, Patriot, November 2018. Öte yandan mevcut konfigürasyon ile Türkiye'ye önerilen Patriot paketi, İsveç'in Patriot alımını (100 adet Patriot GEM-T ve 200 adet Patriot PAC-3 MSE) anımsatmaktadır.

portföyü, hava ve füze tehdit algılaması gibi birçok değişkenin ve parametrenin göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Burada önemli olan husus, Türkiye'nin siyasi-askeri koşulları ve tehdit ortamının doğru analiz edilmesidir. Tam da bu nedenle Patriot ailesinin ya da S-400'ün mutlak suretle daha iyi bir sistem olduğunu öne sürmek profesyonel bir

yaklaşımdan uzaktır. Söz gelimi, mevcut koşulları içinde Çin Halk Cumhuriyeti için Patriot'un sunabileceği çözümler doğru bir tercih değildir. Mevcut stratejik çerçeve ve güvenlik ortamı dikkate alındığında, İsveç'in de S-400 alımı yapması isabetli olmayacaktır.

S-400 Alımının F-35 Teslimatları ve F-16 Envanteri Üzerindeki Muhtemel Olumsuz Etkilerinin Değerlendirilmesi

Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere, S-400'ler Türkiye'nin hava savunmasına önemli katkılar sunabilecek, güçlü sistemlerdir. Bununla birlikte, bu savunma alımının maliyetlerinin de gerçekçi biçimde değerlendirilmesinde yarar vardır.

EDAM'ın daha önceki raporunda belirtildiği üzere, F-35 her ne kadar Türkiye'de *stealth* yetenekleri ile ön plana çıksa da, bir ülkeye kazandırabileceği hususlar bundan çok daha fazladır. 8 milyon satırdan daha fazla yazılım koduna sahip olan F-35 (F-22'nin yaklaşık dört katına karşılık gelmektedir), üst düzey sensörleri, keşif-gözetleme-istihbarat kabiliyeti ve komuta-kontrol-muhabere-bilgisayar altyapısı ile uçan bir karargah gibidir. Bu açıdan temel dizayn amacı, hava-hava muharebesinde it dalaşına girmek ya da büyük harp yükü ile hava-kara görevleri icra etmek değil, harp sahasında bilgi üstünlüğü (information superiority) sağlamak, tehdit düzeyi yüksek, iyi korunan hava sahalarına penetre etmek ve diğer platformların (kara, hava, deniz) durumsal farkındalıkları, ağ-merkezli harp ve müşterek hareket imkanları üzerinde çarpan etkisi oluşturmaktır. Ayrıca, tam bir 'koalisyon unsuru' olan F-35, Otonom Lojistik Bilgi Sistemi (ALIS) üzerinden tüm milli filolarla ilgili bilgileri anlık olarak birbirine bağlayacak bir konsept üzerine kurulmuştur²².

Türkiye'nin yakın çevresindeki tehdit ortamı (özellikle yükselen A2/AD alanları) ve hareket koşulları düşünüldüğünde, S-400 ile F-35 arasındaki bir tercihte Müşterek Taarruz Uçağı'nın ağır bastığı mütalaa edilmektedir. Ayrıca, S-400'ün aksine, Türk savunma sanayii F-35 üretiminde aktif olarak rol oynamaktadır ve Ankara'nın F-35 portföyü bir hazır alım an-

laşmasının çok üzerindedir. Belirtilenlere ek olarak, SOM-J örneğinde müşahede edildiği üzere, F-35'in Türk savunma sanayiinin gelişmiş ürünleri için de bir vitrin ve platform olduğu görülmektedir. Türkiye'nin F-35A'nın yanı sıra, Deniz Kuvvetleri'nin amfibi hücum gemileri için F-35B alması potansiyeli, Müşterek Taarruz Uçağı'nın Ankara'nın güç projeksiyonu planlarında da stratejik bir rolünün olabileceğini göstermektedir.

Ankara'nın F-35 teslimatlarına ilişkin en önemli güvencelelerinden birinin, Türk savunma sanayii aktörlerinin Müşterek Taarruz Uçağı projesinde (3. Seviye ortaklık çerçevesinde) yaklaşık 12 milyar dolarlık bir portföye sahip olması ve bazı kritik unsurların doğrudan üretimini yapması olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de, konuya ilişkin değerlendirmeler Türkiye'nin F-35 programından dışlanmasının tedarik zincirinde birçok aksamaya ve ek maliyetlere neden olacağını, dolayısıyla da 50 ile 75 arası platformun üretimini ve teslimatlarını 2 yıla kadar geciktirebileceğini göstermektedir²³.

Öte yandan, Kongre'ye sunulan raporu müteakip ABD savunma yönetiminin önemli isimlerinin yapmış olduğu açıklamalar, ciddi soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Örneğin, askeri alımlar, teknoloji ve lojistik konularından sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı Ellen Lord, S-400 alımını "son derece problemlili" olarak niteleyen bir demeç vermiş²⁴, ABD Hava Kuvvetleri Müsteşar Yardımcısı Heidi Grant ise Türkiye'nin F-35 projesinin dışında bırakılmasının "yıkıcı bir etkisi" olmayacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur²⁵. Grant, 2017 yılında yaptığı başka bir değerlendirmede, S-400 alı-

²² Ayrıntılı bilgi için, bkz. Can, Kasapoglu ve Sinan Ülgen. Türkiye NATO İttifakından Uzaklaşıyor mu: F-35 Teslimatları ile S-400 Alımının Değerlendirilmesi, EDAM, 2018.

²³ Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-05/lockheed-s-f-35-has-a-turkey-problem>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

²⁴ Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-usa-lockheed/pentagon-report-on-turkeys-f-35-program-delivered-to-congress-idUSKCN1NK33T>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

²⁵ Defensenews, <https://www.defensenews.com/air/2018/12/04/no-devastating-impact-to-f-35-industrial-base-if-turkey-pushed-from-program-air-force-official-says/>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

mının yapılması durumunda F-35'in son derece kırılğan ve riskli bir durumda olacağını, dolayısıyla bu kritik teknolojinin korunması gerektiğini söylemiştir²⁶. Dahası, Heidi Grant'ın 2019 başında ABD Savunma Bakanlığı'nda yabancı ülkelere silah satışlarının ABD'nin teknolojik avantajlarına olan etkilerini değerlendiren, kritik bir pozisyonda (Defense Technology Security Administration) görev yapacağı belirtilmektedir²⁷.

Belirtilenlere ek olarak, Pentagon'un Kongre'ye sunduğu rapordan, S-400 alımının CAATSA yaptırımları kapsamında F-16 savaş uçaklarının da dahil olduğu daha geniş bir alanı etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda, gelecekte edinilmesinde stratejik yarar görülen bir kabiliyetten ziyade, halihazırda kritik bir yeteneğin erozyona uğraması riskinden söz etmek gerekecektir.

F-16 savaş uçakları, Türk Hava Kuvvetleri'nin sahip olduğu imkan ve kabiliyetlerde merkezi bir role sahiptir. Hava Kuvvetleri, resmi olarak envanterinde 44 adet F-16D, 196 adet F-16C olmak üzere, toplam 240 F-16'nın olduğunu belirtmektedir²⁸, çeşitli uluslararası açık-kaynaklı savunma ve askeri veri bankası yayınları da benzer sayılar vermektedir²⁹. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut muharebe kuruluşu kapsamında F-16 savaş uçakları, Suriye ve Irak'ın kuzeyine düzenlenen sınır ötesi terörle mücadele hareketlerinde hava-kara görevlerinden muharip hava devriyelerine, düşman hava savunmasını baskıda tutma (SEAD) görevlerinden, önleme ve hava-hava muharebesine kadar çok geniş bir skalada birincil platform konumundadır. Dolayısıyla, F-16'lara uzanacak yaptırımların hayata geçirilmesi halinde, Türk Hava Kuvvetleri'nin harbe hazırlık seviyesinde ciddi bir zafiyet yaşanacağı değerlendirilmektedir.

Özellikle Irak ve Suriye'den kaynaklanan hibrit trendler, Türkiye'ye yönelik terör tehdidinin karakteristik niteliklerinde ciddi farklılıklara sebep olmuştur. Bu farklıklar nedeniyle, hava-kara hareketlerinin yapısı ve şartları da giderek daha karmaşık bir hal almıştır.

Hava-kara görevlerinin geldiği noktayı analiz etmek amacıyla, iki örnek vakayı kısaca incelemekte yarar görülmektedir. 13 Aralık 2018 tarihinde Irak'ın kuzeyinde bulunan Sincar ve Karacak dağlarına düzenlenen hava hareketi, Türkiye'nin sınırlarının ötesinde, 100 – 150 kilometrenin de üzerinde derinliklerde hareket icrasının bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır. Harekat kapsamında, havadan yakıt ikmali için tanker uçakların, bir havadan erken uyarı ve kontrol uçağının (AEW&C), insansız hava araçlarının* (**muhtemelen keşif-gözetleme-hedef tespit-istihbarat görevleri ve hareketin ardından muharebe hasar kıymetlendirmesi amacıyla*), F-16 ve F-4 2020'lerden oluşan 20 kadar savaş uçağının görev yaptığı, mağara ve sığınaklar dahil olmak üzere 30'dan fazla hedefin vurulduğu belirtilmiştir³⁰. Harekatı, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları anlık olarak takip etmişlerdir³¹. 2018 yılı başında icra edilen Zeytin Dalı Harekatı'nın başında ise, yaklaşık 72 uçaktan oluşan bir gücün 100'ün üzerinde hedefe taarruz için görevlendirildiği bilinmektedir³². Birbirinden farklı coğrafyalarda ve farklı koşullarda icra edilen her iki hareketin ortaya koyduğu temel sonuç, Türk Hava Kuvvetleri'nin sınırlarının ötesindeki hibrit tehditler karşısında giderek karmaşık hareket planlama ve icra gerekliliklerini karşılaması gerektiğidir. Ayrıca, hareketlerin yüksek operasyonel temposu ve tehditlerin giderek artan sürekliliği, hava kuvvetlerinin harbe hazırlık seviyesinin de üst düzeyde tutulması gerektiğini göstermektedir. Nite-

²⁶ Defensenews, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/dubai-air-show/2017/11/16/us-official-if-turkey-buys-russian-systems-they-cant-plug-into-nato-tech/>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

²⁷ Defensenews, <https://www.defensenews.com/air/2018/12/04/no-devastating-impact-to-f-35-industrial-base-if-turkey-pushed-from-program-air-force-official-says/>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

²⁸ Türk Hava Kuvvetleri, https://www.hvkk.tsk.tr/T%C3%BCrk_Hava_Kuvvetleri/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz_Hava_Kuvvetleri/Envanterdeki_U%C3%A7aklar, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

²⁹ Örneğin, IISS Military Balance 2018 yaklaşık 260 F-16 varyantından söz etmektedir.

³⁰ Hurriyet, https://www.hvkk.tsk.tr/T%C3%BCrk_Hava_Kuvvetleri/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz_Hava_Kuvvetleri/Envanterdeki_U%C3%A7aklar, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

³¹ Ibid.

³² <https://twitter.com/tskgknur?lang=de>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

kim, Sincar ve Karacak dağlarına yönelik hava hareketinin hemen sonrasında, Irak'ın kuzeyinde bulunan Gara ve Hakkurk bölgelerine de hava hareketleri düzenlenmiştir³³. Zeytin Dalı Harekatı sırasında da hava-kara görevlerinin oldukça yoğun seyrettiği bilinmektedir.

Hava-kara görevlerinden farklı olarak, F-16'ların Türk – Yunan askeri stratejik dengesinde de kilit bir rolü bulunmaktadır. Bu durum, Doğu Akdeniz'deki mevcut gelişmeler ile jeopolitik önemini artırarak sürdürmektedir. Halihazırda Atina, F-16'larının dikkate değer bir bölümünü en üst düzey modernizasyon konfigürasyonu olan F-16V seviyesine yükseltme çalışmalarını sürdürmektedir³⁴.

Tüm bu nedenlerle, F-16 savaş uçaklarında olası ABD yaptırımları nedeniyle yaşanabilecek problemlerin, Türk Hava

Kuvvetleri harbe hazırlık seviyesine menfi olarak doğrudan etki edeceği, böyle bir gelişmenin de yukarıda sözü edilen askeri koşullar nedeniyle son derece olumsuz sonuçlara neden olabileceği düşünülmektedir.

Son olarak, Pentagon raporunda belirtilen tasarruflardan etkilenmesi olası döner-kanatlı platformlara gelebilecek yaptırımların da, kara havacılık kapasitesi başta olmak üzere, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin lojistik ve uçar birlik hareketi gibi birçok alandaki kabiliyetlerini menfi doğrultuda etkilemesi olasıdır. Elbette, olası yaptırımların oluşturacağı zafiyet orta-uzun vadede aşılabilecektir. Öte yandan, Türkiye'nin çevresindeki mevcut jeopolitik kırılganlık, 2020'li yıllarda bir kapasite boşluğunu kaldıramayacak kadar hızlı ve yapısal sonuçlar doğurucu niteliktedir.

³³ <https://twitter.com/tskgnkur?lang=de>, Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

³⁴ Lockheed Martin, <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16/f-16-greece.html>, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018.

Temel Bulgular ve Öneriler

Coğrafya, siyasi-askeri hedefler, savunma planlaması ve askeri modernizasyon öncelikleri, uluslararası ittifak ilişkileri, mevcut envanter yapısı ve muharebe kuruluşu, jeopolitik koşullar gibi bağlamlar dikkate alınmaksızın, sadece açık-kaynaklı tanıtım broşürleri üzerinden iki stratejik silah sisteminin mukayese edilmesi mümkün değildir. EDAM'ın daha önceki yayınlarında belirttiği gibi, S-400, Patriot ailesi de dahil olmak üzere, birçok Batılı sistemden daha caydırıcı hava savunma çözümleri sunan bir A2/AD unsurudur. Türkiye, S-400 alımı ile, topografyanın elverdiği bölgelerde hava sahasını mütecaviz girişimler için çok tehlikeli bir hale getirebilir. Öte yandan, mevcut şartlarda S-400'ün güvenilir bir balistik füze savunma çözümü sunması mümkün görünmemektedir.

Önceki EDAM yayınlarında vurgulandığı üzere, F-35 teslimatlarının Türk Silahlı Kuvvetleri'nin – yalnızca Türk Hava Kuvvetleri'nin değil – gelecekteki muharip yetenekleri için oyun-değiştirici nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Bu faktöre bir de F-16 envanterini ve bazı döner-kanatlı platformları etkileyebilecek CAATSA yaptırımları ihtimali ve Türkiye'nin mevcut güvenlik ortamı eklendiğinde, S-400'ün hava savunma alanındaki katkılarının gölgede kalacağı olasılıklar belirmektedir.

Öte yandan, Türkiye'ye Patriot seçeneğinin somut olarak sağlanması durumunda, S-400 alımının CAATSA yaptırımlarının olasılığını artıracığı da değerlendirilmektedir. Şöyle ki, CAATSA çerçevesinde ABD Başkanına ulusal güvenlik gerekçesiyle Kongre inisiyatifindeki yaptırımları veto etme yetkisi verilmektedir. Ancak ABD yönetiminin Türkiye'ye Patriot satışı için Kongre'ye iletmış olduğu bildirimde, Türkiye'nin S-400 alımında bulunması durumunda yaptırımlara tabi olacağı ifadesi de yer almaktadır. Başka bir deyişle, ABD Baş-

kanı Kongre'den bu izinin alınabilmesi adına Kongre'ye veto yetkisinden feragat edeceği mesajını vermektedir. Ayrıca Türkiye'nin bugüne kadar haklı olarak vurguladığı, S-400'e alternatif olabilecek bir Patriot sisteminin ABD tarafından Türkiye'ye somut olarak önerilmediği argümanı geçerliliğini yitirecektir.

Kongre'nin Patriot teslimatına yeşil ışık yakması, Patriot önerisinin sözleşme bedelinin uygun seviyeye çekilmesi ve offset opsiyonlarının da Türk savunma sanayii için çekici olacağı koşullar oluşturulduğu takdirde, F-35 teslimatlarındaki pürüzler de giderilir ise, S-400 alımının Türk – Rus siyasi ilişkilerini ve güvenlik işbirliğini zedelemeyecek bazı formüllere evrilmesi mümkün olabilir.

Bu çerçevede, yine daha önce vurgulandığı üzere, Rusya Federasyonu ile hava savunma alanındaki askeri işbirliğinin, sınır ötesinde hareket icra eden kara birliklerine taktik koruma sağlayabilecek, alçak-orta irtifa / kısa-orta menzil, uçaksavar topçusu ve hava savunma füzeleri kabiliyetlerini birleştiren, hareketli hava savunma sistemleri üzerine yoğunlaşması tavsiye edilebilir. Böyle bir yetenek, örneğin, Fırat Kalkanı Harekatı sırasında, 24 Kasım 2016 tarihinde, Baas rejimine bağlı Suriye Arap Hava Kuvvetleri'nin provokatif saldırısı sonucu dört Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin şehit edildiği saldırı benzeri tehditlere karşı caydırıcılık oluştururken, bir stratejik silah sistemi alımının ortaya çıkardığı siyasi itirazları da tetiklemeyecektir. Üstelik, kara unsurlarının sınır ötesinde, hibrit harp ortamında kullanıldığı mevcut ve muhtemelen gelecekteki koşullar için, böyle bir yetenek ihtiyaç dahilindedir. Rus savunma sanayii, söz konusu segmentte de etkili çözümler sunabilir.

Dış Politika & Güvenlik 2019/1

Ocak 2019

TÜRKİYE-RUSYA-ABD ÜÇGENİNDE STRATEJİK SİLAH SİSTEMLERİNE DAİR TERCİHLER VE SONUÇLARI

Dr. Can Kasapoğlu | Savunma Analisti, EDAM

Sinan Ülgen | Başkan, EDAM